

Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti ve Türkiye

Cansu SAÇI*

ÖZ

Günümüzde petrol ve doğalgaz gibi stratejik önemi bulunan enerji kaynaklarına sahip olmak küresel hegemonyanın en belirleyici unsurlarından biridir. 2000'li yılların başlarında Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen petrol ve doğalgaz rezervleri, bölgeyi dünyanın en önemli enerji merkezlerinden birine dönüştürmüştür. Bu durum uluslararası enerji şirketlerinin ve küresel güçlerin bölgeye olan ilgisini artırmıştır. Doğu Akdeniz'deki petrol ve doğalgaz keşifleri, enerji paylaşım meselesi ve kıta sahanlığı gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. Bölgedeki rekabet, başta Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Türkiye arasındakiler olmak üzere pek çok uluslararası diplomatik krize sebep olmuştur. Türkiye açısından Doğu Akdeniz'deki en temel sorun, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin bölgede tek taraflı politikalar izleyerek Türkiye'nin egemenlik haklarını ihlal etmesidir. Bu çalışmanın en temel amacı Doğu Akdeniz'de varlık gösteren devletlerin bölgedeki tutumlarına ilişkin tespitlerde bulunmaktır. Bu kapsamda ilk bölüm küresel aktörlerin bölgedeki enerji stratejilerine ayrılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Doğalgaz, Petrol, Türkiye.

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Tarih Bölümü, Doktora Öğrencisi, cansusaci@gmail.com.

Eastern Mediterranean Energy Rivalry and Turkey

ABSTRACT

Over the last century, the most prominent condition of having the ultimate de-facto control over global hegemony is to possess petroleum and naturalgas resources. Newly discovered petroleum and naturalgas abundancy in Eastern Mediterranean region in the beginning of 2000s has turned this perimeters into one of the energy head quaters in the world. The situation increased the interest of international energy companies and global powers in the region. Such discoveries in Eastern Mediterranean sea revealed the argumets on continental shelf, and the share of energy resources. The rivalry in Eastern Mediterranean caused a lot of diplomatic conflicts mostly between Republic of Turkey and Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus. In scope of Turkey, the paramount matter in region is the violation of its sovereignty rights in the vicinity as a consequence of single-sided policies of Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus. The main objective of this study is to determine the particular approaches of countries that have shown influence in the region. On this point of view, first chapter was designated for the strategies of global actors in Eastern Mediterranean. Second chapter focuses on Eastern Mediterranean policies of Republic of Turkey.

Keywords: Eastern Mediterranean, Naturalgas, Petroleum, Turkey.

Giriş

Sicilya Adası ve Tunus'un doğusundan Suriye kıyılarına kadar uzanan Doğu Akdeniz bölgesi, jeopolitik değeri yüksek bir coğrafi konuma sahiptir. Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarını birleştiren bölge, tarih boyunca devletler arasında siyasi, askeri ve ekonomik egemenlik mücadelelerinin merkezinde yer almıştır. Mezopotamya ve Doğu Akdeniz kıyılarını kapsayan Bereketli Hilal bölgesi, insanoğlunun yerleşik yaşama geçerek tarım faaliyetlerini başlattığı ilk coğrafyadır. Doğu Akdeniz kıyılarının verimli toprakları ve havzanın coğrafi olarak korunaklı bir yapıda olması bu bölgede birçok medeniyetin yükselmesine olanak sağlamıştır.¹ Aynı zamanda Doğu Akdeniz bölgesi tarihin en eski ticaret yolları olan İpek ve Baharat yolunu Avrupa'ya bağlayan ana istasyonlardan biridir. Bu durum Doğu Akdeniz'i hem dünya ticaretinin en stratejik noktasından biri haline getirmiş hem de bölgeyi dev bir ekonomik pazara dönüştürmüştür.²

18. yüzyılda başlayan ve küresel ekonomi üzerinde köklü değişikliklere yol açan Sanayi Devrimi, Doğu Akdeniz jeopolitiğini derinden etkileyecek gelişmelerin başlangıcı olmuştur. Elektriğin icadıyla birlikte günlük hayatta kullanılmaya başlanan enerji, Sanayi Devrimi'nden sonra yeni bir boyut kazanarak uluslararası ilişkilerin odak noktası olmaya başlamıştır. Kömür ve petrol gibi fosil yakıtlar, 19. ve 20. yüzyıllarda sanayide makine gücünün sağlanması, konutlarda ısınma ve aydınlatma, ulaşım sektörü gibi birçok alanda kullanılır olmuştur. Kömür, özellikle 19. yüzyılın başlarından itibaren küresel enerji tüketiminin en önemli bileşeni durumuna gelmiş ve endüstride petrol kullanımı yaygınlaşana kadar dünya ekonomisi üzerinde belirleyici bir rol oynamıştır. Endüstrinin gelişimine paralel olarak içten yanmalı motorlarda petrolün kullanılmaya başlamasıyla birlikte dünya birincil enerji tüketiminde petrol ilk sıraya yükselmiştir. Bugün elektrik üretimi, ulaşım, savaş sanayi ve tarım sektörü gibi pek çok alanda kullanılan petrol, vazgeçilmez bir hammadde özelliği taşımaktadır. Doğu Akdeniz bölgesi ise 1927 yılında Kerkük'te petrol sahasının keşfedilmesiyle birlikte enerji ticaretinde kritik bir rol oynamaya başlamıştır.³ Bu tarihten sonra Doğu Akdeniz bölgesi, gelişmiş sanayi ülkeleri için üzerinde hakimiyet kurulması gereken stratejik bir alan olmuştur. Bölge sadece petrol ticaretinde değil 1970'li yıllarda kullanımı yaygınlık kazanan doğalgaz ticaretinde de önemli bir rol oynamaktadır. Dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin bölgesel dağılımına bakıldığında Doğu Akdeniz'in enerji ticaretindeki yeri daha iyi görülecektir. 2018 yılı verilerine göre, dünya petrol rezervinin toplam %47,6'sı Orta Doğu bölgesinde yer almaktadır. Orta Doğu bölgesini sırasıyla %19,5 ile Orta ve Güney Amerika, %13,3 ile Kuzey Amerika, %8,5 ile Avrasya, %7,5 ile Afrika ve %0,8 rezerv miktarı ile Avrupa izlemektedir. Dünya doğalgaz rezervlerinin dağılımına bakıldığında ise, Orta Doğu bölgesinin toplam %40,9 rezerv miktarı ile dünyanın en fazla doğalgaz rezervine sahip bölgesi olduğu görülmektedir. Orta Doğu'yu bölge bazında %30,6 ile Avrasya, %10,2 ile Kuzey ve Güney Amerika, %10 ile Asya Pasifik, %7,1 ile Afrika; ülke bazında ise %18,1 ile Rusya ve %17,2 rezerv miktarı ile İran izlemektedir.⁴ Petrol ve doğalgaz rezervlerinin coğrafi olarak eşitsiz dağılımı, ülkelerin gündemine enerji güvenliği kavramını getirmektedir. Bu durum ise politik alanda enerjinin güç unsuru olarak kullanılmasına neden

¹ Lewis Mumford, *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*, çev., Gürol Koca-Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2007, s.29.

² Cihat Yaycı, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", *Bilge Strateji*, C.4, S.6, Bahar 2012, s.2-10.

³ Volkan Ş. Ediger- Balkan Devlen- Deniz Bingöl McDonald, "Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.9 S.33, Bahar 2012, s.70.

⁴ Türkiye Petrolleri, *2018 Yılı Ham Petrol ve Doğalgaz Sektör Raporu*, Mayıs 2019, s. 6-20, http://www.tpao.gov.tr/tp5/docs/rapor/sektor_rapor_2018.pdf (E.T. 02.01.2020).

olmaktadır. Dolayısıyla enerji kaynaklarına sahip olmak ülkelerin en temel stratejilerinden biri durumuna gelmektedir.

Doğu Akdeniz bölgesi Orta Doğu ve Hazar bölgesinin enerji kaynaklarını tüketici ülkelere güvenli bir şekilde nakledilmesine olanak sağladığı için dünyanın enerji terminali olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Doğu Akdeniz bölgesi, petrol ve doğalgaz ihtiyacı her geçen gün artan küresel güçler için stratejik mücadele alanı haline gelmiştir. Tüm bunların yanı sıra Doğu Akdeniz'i 2000'li yıllardan itibaren daha da önemli hale getiren gelişme, derin denizlerde yeni doğalgaz rezervlerinin keşfedilmesidir.

Doğu Akdeniz bölgesinde 1960'lı yıllarda başlayan enerji arama çalışmaları, 2000'li yıllarda pek çok doğalgaz sahasının keşfedilmesiyle sonuçlanmıştır.⁵ Bölgenin enerji görünümünü radikal bir şekilde değiştirecek olan ilk doğalgaz sahası, 2009 yılında İsrail kıta sahanlığı içindeki Tamar bölgesinde keşfedilmiştir. Tamar sahasında gerçekleşen bu keşif Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji kaynaklarını küresel bir paylaşım konusu haline getirmeye başlamıştır. 2010 yılında Amerika menşeli Noble Enerji şirketi, İsrail'in Leviathan bölgesinde toplam kapasitesi yaklaşık 510 milyar metreküp olan yeni bir doğalgaz sahası keşfedildiğini açıklamıştır. İsrail menşeli enerji şirketleri ile bölgede ortak çalışmalar yürüten Noble Enerji tarihinin en büyük keşfini gerçekleştirdiği Leviathan sahasında %39,66 hisse sahibidir.⁶ Noble Enerji bölgede arama çalışmalarını yoğunlaştırdığı 2011 yılında, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) Afrodit sahasında da yaklaşık 200 milyar metreküpün⁷ üzerinde doğalgaz yatağı keşfedildiğini açıklamıştır. İsrail ve GKRY kıta sahanlığında peş peşe gerçekleşen doğalgaz keşifleri büyük enerji şirketlerinin ve küresel güçlerin bölgeye olan ilgisini arttırmıştır. Nitekim 2012 yılında Mısır kıta sahanlığı içinde doğalgaz arama çalışmaları başlatan İtalyan Eni şirketi, 2015 yılında Mısır'ın Zohr sahasında 850 milyar metreküplük kapasitesiyle Doğu Akdeniz'in en büyük enerji sahalarından birini keşfetmiştir. Eni şirketi 2018 yılında Zohr'un toplam rezerv miktarının yaklaşık üç katı büyüklüğünde olduğu tahmin edilen Shorouk ruhsat alanında bulunan Nour-1 sahasının da keşif lisansını alarak fizibilite çalışmalarına başlamıştır.⁸ Doğu Akdeniz'de Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (Türkiye), Exxon Mobil (ABD), Nobel Energy (ABD), Total (Fransa), Kogas (Güney Kore), Delek Energy (İsrail), British Gas (İngiltere) ve Qatar Petroleum (Katar) gibi enerji şirketleri sismik araştırmalarına devam etmekte ve bölgede keşfedilen enerji miktarı her geçen gün artmaktadır. Bu durum ülkeler arası doğalgaz paylaşım mücadelesine neden olmaktadır.⁹ Bölgedeki rekabet, başta GKRY ve Türkiye arasında olmak üzere pek çok uluslararası diplomatik krize sebep olmuştur. Bu çalışmanın en temel amacı Doğu Akdeniz'de varlık gösteren ülkelerin bölgedeki tutumlarına ilişkin tespitlerde bulunmaktır. Bu kapsamda ilk bölüm küresel aktörlerin bölgedeki enerji stratejilerine ayrılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası üzerinde durulmuştur.

⁵ Simone Tagliapietra, "Towards a New Eastern Mediterranean Energy Corridor?", *Review of Environment Energy and Economics*, 19 February 2013, s. 1.

⁶ Athanasios Dagoumas-Floros Flouros, "Energy Policy Formulation in Israel Following its Recent Gas Discoveries", *International Journal of Energy Economics and Policy*, C.7, S.1, 2017, s.22.

⁷ Tagliapietra, agm, s.1.

⁸ Eni, Operations, Our Work In Egypt, https://www.eni.com/en_IT/operations/upstream/exploration-model/zohr-egypt.page (E.T. 11.12.2019); https://www.eni.com/enipedia/en_IT/international-presence/africa/enis-activities-in-egypt.page?lnkfrm=serp (E.T. 11.12.2019).

⁹ Dagoumas-Flouros, agm, s.19.

Doğu Akdeniz Enerji Denkleminde Uluslararası Aktörlerin Yeri

Enerji kaynakları toplumsal refah ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın en temel girdilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Tarihsel açıdan bakıldığında Sanayi Devrimi'nden bu yana bilim ve teknoloji alanındaki bütün atılımlar, her zaman üretim artışına yol açmış ve bu durum enerjiye olan talebin artmasıyla sonuçlanmıştır. Enerjinin ekonomi üzerindeki yerinin değerlendirildiği pek çok çalışmada vurgulandığı gibi ekonomik kalkınma ve enerji talebindeki artış arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur.¹⁰ Teknolojik buluşların özellikle sanayi sektöründe kullanılması, enerji kaynaklarını küresel düzeyde en stratejik araçlardan biri haline getirmiştir. Bugün dünya genelinde tüketilen enerjinin %86'sı petrol, doğalgaz ve kömür gibi fosil yakıtlardan elde edilmektedir. Çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşlar enerji tüketimindeki fosil yakıt kullanım oranının uzun yıllar boyunca korunacağını öngörmektedir.¹¹ Dünya genelinde nüfus artışı, teknoloji, kentleşme ve sanayileşmenin gelişmesine paralel olarak enerji tüketimi her yıl %2,3 oranında artış göstermektedir.¹² Bu sebeple enerji kaynakları bakımından fakir olan ülkeler enerjiyi; kesintisiz, güvenilir ve en önemlisi ucuz yoldan ithal etmek durumundadır. Bu anlamda enerji kaynaklarına sahip olmak ülkelerin stratejik hedefleri arasına girerek her geçen gün politik önemini artırmaktadır. Dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin coğrafi olarak eşitsiz dağılımı "enerji güvenliği" kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Enerji güvenliği, "enerjinin sürekli olarak güvenilir, temiz ve çeşitli kaynaklardan uygun miktarlarda ve uygun fiyatlarla sağlanması ve yüksek verimlilikle tüketilmesi" olarak tanımlanmaktadır.¹³ Ülkeler için enerji güvenliğinin sağlanması siyasi, toplumsal, ekonomik ve stratejik hedeflere ulaşmak için hayati öneme sahiptir. Enerji kaynakları üzerindeki küresel rekabeti tetikleyen bu durum, enerji güvenliği stratejilerinin daima gözden geçirilmesine sebep olmaktadır. Enerji güvenliğinin sağlanması, 20. yüzyılda sistematikleştirilen jeopolitik yaklaşımların da temelini oluşturmaktadır.¹⁴ Coğrafyayı dünya hakimiyeti üzerinden değerlendiren Kara Hakimiyeti Teorisi ve Kenar Kuşak Teorisi gibi klasik jeopolitik kuramlar açısından Orta Doğu ve Doğu Akdeniz gibi zengin yer altı kaynaklarına sahip bölgeler yadsınamaz öneme sahiptir. Örneğin İngiliz bilim insanı Sir Halford John Mackinder tarafından geliştirilen Kara Hakimiyet Teorisi'nde petrol ve doğalgaz rezervlerinin önemli bir bölümünün bulunduğu Avrasya bölgesi, dünyanın kalbi olarak (Hearthland-Kalpgah) nitelendirilmektedir. Mackinder, Kalpgah'ın iç hilal olarak tanımlanan bölge tarafından kuşatılabileceğini, bu sebeple iç hilal bölgesinin de jeopolitik açıdan önemli olduğunu savunmaktadır. Mackinder'in bahsettiği iç hilal bölgesinin merkezini Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgesi oluşturmaktadır. Ona göre Avrasya'yı kontrol altına alarak dünyaya hükmetmenin yolu iç hilal üzerinde denetim kurulmasından geçmektedir. Mackinder'in bahsettiği iç hilal bölgesi Spykman'ın teorisinde kenar kuşak bölgesi olarak geçmektedir. Jeopolitiği Amerika'nın ulusal güvenliği çerçevesinde ele alan Nicholas Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisi'ne göre; Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarını kapsayan dünya adasına egemen olabilmek için, Doğu Avrupa, Orta Doğu, Hindistan ve Çin'i

¹⁰ Hasan Sencer Peker-Hakan Arslanoğlu, "Sanayi 4.0'ın Enerji Güvenliğine Olası Etkileri", *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, C.20, S.2, Aralık 2018, s.122.; Sercan Durmuşoğlu, "21. Yüzyılın Enerji Denklemi ve Türkiye", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.15, S.29, Bahar 2016, s.284.

¹¹ Türkiye Petrolleri, *2018 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu*, Mayıs 2019, s. 4.

¹² T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü*, Yayın No: 15, 17 Mayıs 2017, https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fEnerji%20ve%20Tabii%20Kaynaklar%20G%C3%b6r%C3%bcn%C3%bcmleri%2fSayi_15.pdf (E.T. 06.01.2020).

¹³ Cenk Sevim, "Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği" *Journal of Yaşar University*, C.7, S.26, 2012, s.4386.

¹⁴ Bilgehan Emekler- Nihal Ergül, "Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik", *Bilge Strateji*, C.2, S.3, Güz 2010, s.63.; Abdullah Ural, "ABD'nin Enerji Hakimiyeti Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi", *Akademik Orta Doğu*, C.3, S.2, 2009, s.132.

kapsayan kenar kuşak ülkeleri üzerinde kontrol sağlanmalıdır. Kara Hakimiyet Teorisinde olduğu gibi Spykman'ın teorisinde de Doğu Akdeniz coğrafi olarak kenar kuşağı birbirine bağlayan kritik bir noktada yer almaktadır.¹⁵ Klasik jeopolitik teoriler, petrol ve doğalgaz rezervlerinin yoğun olarak bulunduğu bölgeleri stratejik açıdan dünyanın en önemli noktaları olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla Mackinder ve Spykman için dünya egemenliğini sağlamanın yolu yer altı zenginliklerinin bulunduğu coğrafyaları kontrol etmekten geçmektedir. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından enerji ekseninde yaşanan çatışmaların Orta Doğu ve Avrasya bölgesinde gerçekleşmesi, söz konusu teorilerin 20. yüzyılda ve hatta günümüzde dahi devletlerin dış politika oluşum sürecini etkilemeye devam ettiğini göstermektedir.

Enerji güvenliğini sağlamak isteyen küresel güçler için en temel sorun petrol ve doğalgaz gibi kaynakların coğrafi olarak asimetrik dağılımından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple Orta Doğu ve Avrasya bölgesinin yanı sıra son yıllarda önemli doğalgaz rezervlerinin keşfedildiği Doğu Akdeniz bölgesi de küresel güçlerin mücadele alanı haline gelmiştir. Hiç kuşkusuz Doğu Akdeniz'de 2000'li yıllarda başlayan enerji rekabetinin en önemli aktörlerinden biri Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'dir. ABD'nin 45. Devlet başkanı Donald J. Trump göreve geldikten hemen sonra Amerikan ekonomisinin rekabet gücünü azalttığı gerekçesiyle Paris İklim Anlaşması'ndan çekilme kararı almıştır. Aslında bu karar enerji üretiminde fosil kaynak kullanımının artırılacağı anlamına gelmektedir. Nitekim Paris İklim Anlaşması'ndan çekilme kararı alındıktan sadece bir sene sonra ABD'de günlük doğalgaz üretimi %1,3 ve kömür üretimi ise %6,4'lük bir artış göstermiştir. Ayrıca petrol üretimi günlük 9,2 milyon varil ile ABD tarihinin en yüksek seviyesine ulaşmıştır.¹⁶ ABD'nin 2021 yılına kadar enerji alanında kendi kendine yeterli bir devlet haline geleceği tahmin edilse de¹⁷ 2017 yılında açıklanan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde altı çizildiği gibi ABD, dünyada enerji egemen devlet pozisyonuna ulaşmayı hedeflemektedir.¹⁸ Dolayısıyla enerji politikasını küresel bir boyutta ele alan ABD için kendine yeten bir ülke konumuna ulaşmak temel amaç değildir. Çin, Hindistan ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri gibi gün geçtikçe büyüyen ekonomilere sahip devletlerin ithal enerjiye artan bağımlılığı, ABD için hem önemli bir dış politika meselesi hem de ulusal güvenlik meselesi olarak değerlendirilmektedir.¹⁹ Söz konusu ülkelerin ithal enerjiye olan bağımlılıkları ABD'yi alternatif bir tedarikçi ülke konumuna getirmektedir. Bu sebeple ABD her ne kadar enerji üretimi yüksek bir devlet olsa da küresel petrol ve doğalgaz kaynaklarını ve bu kaynakların iletim hatlarını kontrol altında tutmaya devam etmektedir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz bölgesinin Amerikan dış politikasındaki yerini sadece ABD'nin değil aynı zamanda diğer küresel güçlerin de enerji politikaları belirlemektedir. Doğu Akdeniz'in doğalgaz ve petrol kaynakları üzerinde tek bir ülkenin söz sahibi olması ABD çıkarlarına aykırı olarak görüldüğünden, bölgede aktif bir dış politika izlemektedir.

¹⁵ Ural, agm, s.133-136.; Cezmi Sevgi, "Jeopolitik ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye'nin Stratejik Konumu", *Ege Coğrafya Dergisi*, C.4, S.1, Ocak 1988, s.214-249.

¹⁶ İsmail Kavaz, "Küresel Piyasalar Kapsamında ABD'nin Son Dönem Enerji Politikaları", *Seta Perspektif*, S.185, Ocak 2018, s.2-3.

¹⁷ Merve Aksoy, "Dünyanın Enerji Görünümü", *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Araştırma Raporu-25*, Ekim 2016, s. 9.

¹⁸ White House, Remarks by President Trump on the Administration's National Security Strategy, 18 Aralık 2017, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-administrations-national-security-strategy/> (E.T. 01.01.2020).

¹⁹ "Washington Yönetiminden Kıbrıs Açıklaması", *CNN Türk*, 08 Haziran 2019, <https://www.cnnturk.com/dunya/washington-yonetiminden-garip-aciklama-abdnin-dogu-akdenizde-cikarlari-var-ama-turkiye-sondaj-yapmasin> (E.T. 02.01.2020).

Son yıllarda ABD'nin, "DEAŞ terörü ile mücadele" adı altında Türkiye'nin güney sınırında yapılanan PYD/YPG terör örgütüne askeri ve lojistik destek sağlaması Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır.²⁰ Türkiye'nin hava savunma sistemi ihtiyacını karşılamak için Rusya'dan S-400 savunma füzeleri alması ise ABD-Türkiye arasındaki gerilimi tırmandırmış ve diplomatik ilişkilerdeki kötüye gidiş derinleşmiştir. Doğu Akdeniz jeopolitiğini de büyük ölçüde etkileyen iki ülke arasındaki güncel gelişmeler, ABD'nin bölgede Türkiye karşıtı politikalar izleyen ülkeleri desteklemesiyle içinden çıkılması zor bir hal almıştır. Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanan gelişmelerden istifade eden GKRY ve Yunanistan, jeopolitik çıkarları doğrultusunda Doğu Akdeniz'deki politikalarına ivme kazandırmıştır. Bu durum enerji rekabetinde Türkiye'yi dışarıda bırakan yeni iş birliklerinin doğmasıyla sonuçlanmıştır. Doğu Akdeniz'de keşfedilen doğalgazın Kıbrıs adası üzerinden Yunanistan'a oradan da diğer Avrupa ülkelerine nakledilmesi ABD için bölgede en stratejik amaçlardan biridir. Bu durumun en temel nedeni son yıllarda ABD ve Türkiye arasında yaşanan siyasal gerilimin tırmanmasıdır. Doğu Akdeniz'deki dış politikasını bu çerçevede yürüten ABD, özellikle İsrail, Yunanistan ve GKRY ile yakın temas halindedir. Nitekim 2017 yılında ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıma kararını Doğu Akdeniz'deki enerji stratejilerinden biri olarak değerlendirmek mümkündür.²¹ GKRY'nin üzerinde hak iddia ettiği arama sahalarında ABD menşeli Exxon Mobil ve Noble Energy şirketlerinin sondaj çalışmalarına başlaması da bu kapsamda değerlendirilmelidir. "Doğu Akdeniz Güvenlik ve İş Birliği Yasası" kapsamında Yunanistan'a 3 milyon dolar, GKRY'ne ise 1,5 milyon dolar askeri yardım yapma kararının alınması ABD'nin bölge ülkelerine verdiği desteğin en açık göstergelerinden biridir.²² ABD bu yasa ile Doğu Akdeniz'deki stratejik ortaklarıyla enerji iş birliğini geliştirerek bölge jeopolitiğini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı amaçlamaktadır.

Günümüzde petrol ve doğalgaz gibi stratejik önemi bulunan enerji kaynaklarına sahip olmak ve bu kaynakların iletim hatlarını kontrol etmek küresel hegemonyanın en belirleyici unsuru olarak kabul edilmektedir. Doğu Akdeniz'deki enerji rekabetini şekillendiren bu anlayış, küresel enerji piyasasının önemli aktörlerinden biri olan Rusya'yı da bölgenin taraflarından biri haline getirmektedir. 2017 yılı verilerine göre Rusya %18,1 rezerv miktarı ile dünyanın en fazla doğalgaz rezervine sahip ülkesidir.²³ Rusya, milli gelirinin yaklaşık %40'ını petrol ve doğalgaz ihraç ederek elde etmektedir.²⁴ Bu anlamda Rusya'nın Doğu Akdeniz politikasındaki önceliği küresel enerji pazarındaki payını korumaktadır. Doğu Akdeniz bölgesinde tespit edilen doğalgaz rezervlerinin miktarı yadsınamayacak düzeyde olsa da küresel enerji piyasalarını tamamen değiştirecek bir boyutta değildir.²⁵ Fakat bu bölgede keşfedilen enerji kaynakları Rusya'nın en çok gaz ihraç ettiği AB ülkelerinin enerji güvenliğini sağlayabilecek potansiyele sahiptir. Enerji kaynakları bakımından fakir olan AB ülkelerinin, Rusya'nın doğalgazına bağımlılık oranı

²⁰ Mohamad Misto- Levent Tok- Adham Kako, "ABD'den YPG/PKK Sahasına Bir Haftada 300 Tırlık Sevkiyat", *Anadolu Ajansı*, 04 Ekim 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdden-ypg-pkk-sahasina-bir-haftada-300-tirlik-sevkiyat/1601970> (E.T. 02.01.2020).

²¹ Kavaz, agm, s.5.

²² Hakan Çopur, "ABD Kongresinden Geçen Tahsisatlar Yasa Tasarısı, GKRY'ye Silah Ambargosunu Şartlı Olarak Kaldırıyor", *Anadolu Ajansı*, 20 Aralık 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-kongresinden-gecen-tahsisatlar-yasa-tasarisi-gkryye-silah-ambargosunu-sartli-olarak-kaldiriyor/1679783> (E.T. 02.01.2020).

²³ Türkiye Petrolleri, *2018 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu*, Mayıs 2019, s. 21.

²⁴ Muhsin Barış Tiryakioğlu, "Doğu Akdeniz Enerji Denklemi-2", *Anadolu Ajansı*, 10 Mayıs 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdeniz-enerji-denklemi-2/1475013> (E.T. 02.01.2020).

²⁵ Brenda Shaffer, "Energy Resources and Markets in Eastern Mediterranean Region", *The German Marshall Fund of the United States Policy Brief*, June 2012, s.2.

Bulgaristan, Litvanya, Polonya ve Slovakya gibi ülkelerde %90'ın üzerindedir.²⁶ Bu sebeple AB için farklı bölgelerden enerji piyasasına dahil olan her kaynak kendi enerji güvenliğini artıracak bir unsur olarak görülmektedir. Rusya, AB ülkelerinin mecburi bağımlılığının devam edebilmesi adına Doğu Akdeniz enerji denklemine konumunu sağlamlaştırmaya yönelik politikalar izlemektedir. Bu politikaların bir uzantısı olarak Rusya'nın son dönemlerde bölge ülkelerinden Suriye, Lübnan, Mısır, İsrail ve GKRY ile ilişkilerini geliştirmeye başladığı görülmektedir. Rusya'nın bölge ülkeleriyle geliştirdiği iyi ilişkilerin pek çok ekonomik yansıması olmuştur. Örneğin Rusya, 2015 yılında Doğu Akdeniz'deki en büyük doğalgaz sahalarından biri olan Mısır'ın Zohr sahasından %30 hisse satın almıştır. 2018 yılında ise Rus enerji şirketi Novatek, Fransız Total ve İtalyan Eni şirketleri ile birlikte Lübnan'da doğalgaz arama ve sondaj çalışmaları için bir konsorsiyum kurmuştur. Jeopolitik rakiplerini bölgeden uzak tutmak ve enerji güvenliğini sağlamak için Doğu Akdeniz'de güçlü bir varlık oluşturan Rusya, bölgede aktif bir politika sergilemektedir. Bu anlamda Rusya'nın Suriye iç savaşına müdahalesini, Doğu Akdeniz'deki enerji stratejilerinden biri olarak değerlendirmek mümkündür. Rusya, Suriye'nin Tartus ve Lazkiye limanlarındaki askeri varlığıyla bölgedeki hakimiyet alanını genişleterek hem Orta Doğu'daki siyasette etkili bir aktör konuma ulaşmış hem de Doğu Akdeniz'deki enerji diplomasisine yön vererek kendi ekonomik çıkarlarını takip etme olanağına kavuşmuştur. Nitekim Rusya, Suriye'deki petrol ve doğalgaz sahalarının onarım faaliyetlerini üstlenerek enerji rezervleri üzerinde uzun yıllardır kontrol sağlamaktadır. Aynı zamanda Soyuz Nafta Gas ve Stroy Trans Gas gibi Rus şirketlerin Suriye kıta sahanlığında 25 yıllık sondaj hakkı bulunmaktadır. Suriye krizinden sonra bölgedeki askeri varlığını önemli ölçüde güçlendiren Rusya için Kıbrıs jeopolitiği de vazgeçilmez önemdedir. Doğu Akdeniz havzasının en kritik noktasında bulunan Kıbrıs adası, Akdeniz'de bulunan Rus savaş gemileri için güvenli bir liman olarak görülmektedir. Özellikle 2000'li yıllardan sonra ivme kazanan Rusya-GKRY arasındaki diplomatik ilişki, 2015 yılında iki ülke arasında askeri iş birliği anlaşmasının imzalanmasıyla en üst düzeye çıkmıştır.²⁷ Rusya, GKRY üzerindeki politikasını sadece güvenlik kaygısıyla değil aynı zamanda ekonomik bir perspektifle de yürütmektedir. GKRY, ekonomik alanda Rusya'nın Doğu Akdeniz'de en fazla iş birliği içinde olduğu ülkelerden biridir. Nitekim 2010 yılı sonu itibarıyla Rusya ekonomisine GKRY üzerinden toplam 179 milyar dolardan fazla yabancı yatırım gelmiştir.²⁸ GKRY, Rusya ve üyesi olduğu AB'nden destek alarak Doğu Akdeniz bölgesinde Türkiye ve KKTC (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti)'nin egemenlik haklarını ihlal eden politikalar izlemektedir. GKRY'nin AB üyeliği her ne kadar hukuksal zeminde tartışılmalı olsa da bu durum Avrupa ülkelerini bölgedeki enerji rekabetinin taraflarından biri haline getirmektedir.

Avrupa ülkeleri, 1951 yılında "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu" adı altında birleşerek enerji kaynaklarının yönetimini ulus üstü bir otoriteye devretmiştir. Küresel ekonominin en önemli üretim merkezlerinden biri olan AB ülkeleri, enerji kaynakları bakımından oldukça fakir bir coğrafyada bulunmasına karşın dünya enerji tüketiminde Çin ve ABD'den sonra üçüncü sırada yer almaktadır.²⁹ Dünya petrol rezervlerinin %0,8'ine ve dünya doğalgaz rezervlerinin ise toplam %1,5'ine³⁰ sahip olan AB ülkelerinin enerjide toplam ithalata bağımlılık oranı %53,6'dır.

²⁶ Erdal Tanas Karagöl- Seyithan Ahmet Ateş- Salihe Kaya- Mehmet Kızılkaya, *Türkiye'nin Enerjide Merkez Ülke Olma Arayışı*, SETA Yayınları, Ankara 2016, s.17-18.

²⁷ "Rusya ile Kıbrıs Rum Yönetimi Arasında Askeri İş Birliği", *Anadolu Ajansı*, 25 Şubat 2015, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ile-kibris-rum-yonetimi-arasinda-askeri-is-birligi/71782> (E.T. 16.01.2020).

²⁸ Tagliapietra, agm, s.3.

²⁹ European Commission, *EU Energy in Figure Statistical Pocketbook*, September 2018, s.14, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/99fc30eb-c06d-11e8-9893-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-78277087> (E.T. 05.01.2020).

³⁰ Türkiye Petrolleri, *2018 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu*, Mayıs 2019, s. 6-20.

Bu oran doğalgaz ithalatında %70,4'e kadar ulaşmaktadır. Bölgenin enerji istatistiklerinde görüldüğü gibi bu durum, her geçen gün enerji tüketimi artan AB ülkelerini enerjide dışa bağımlı bir ülke konumuna getirmektedir. Doğalgazın toplam %39,9'unu Rusya'dan ithal eden AB ülkelerinin bir anlamda Rusya'ya enerji tedariği konusunda bağımlı olduğu söylenebilir.³¹ 2006 yılından itibaren Rusya ve Ukrayna arasında AB ülkelerine enerji nakliyatını sekteye uğratan pek çok enerji krizinin çıkması, AB ülkelerinin enerji arz güvenliğini tehdit etmeye başlamıştır. Bu durum AB'nin dünyanın çeşitli bölgelerinden alternatif enerji kaynağı aramasına sebep olmakla birlikte AB ülkelerinin enerji politikasını da belirlemiştir. Bu enerji politikası kaynakların çeşitlendirilmesi ve tek bir bölgeye bağımlılığın azaltılması temeline dayanmaktadır. Farklı bölgelerden enerji piyasasına dahil olan her kaynak AB ülkelerinin kendi enerji güvenliğini artıracak bir unsur olarak görülmektedir. Dolayısıyla son yıllarda Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen doğalgaz sahaları AB'nin en önemli stratejik hedeflerinden biri haline gelmiştir. Bu bölgedeki doğalgazın Avrupa'ya nakledilmesi, AB'nin Rusya'ya enerji konusundaki bağımlılığını azaltacak ve dolayısıyla Avrupa ülkelerinin enerji güvenliği sağlanmış olacaktır. AB'ne üye ülkeler bu amaç doğrultusunda bölgedeki doğalgazı Kıbrıs ve Yunanistan üzerinden Avrupa'ya ulaştırmayı öngören Doğu Akdeniz Boru Hattı (East-Med) projesini gündeme getirmektedir. Söz konusu proje, jeopolitik unsurların araya girmesiyle Türkiye'yi enerji denkleminin dışında bırakacak alternatif bir seçeneğe dönüşmüştür. Bu çerçevede AB ülkeleri, GKRY başta olmak üzere Doğu Akdeniz bölgesinin kıyıdaş ülkeleriyle aktif bir enerji diplomasisi yürütmektedir. Kıbrıs adası uluslararası ihtilafli bir bölge olmasına rağmen 2004 yılında GKRY, adanın tamamını temsilen AB'ne kabul edilmiş ve hemen ardından GKRY, MEB ilanında bulunmuştur. AB'nin enerji güvenliği çerçevesinde attığı bu adım, Türkiye açısından Doğu Akdeniz'deki en temel sorunlardan birini teşkil etmektedir. Rum yönetimi AB'nin politik desteğini arkasına aldıktan sonra Doğu Akdeniz'de Türkiye ve KKTC'nin bölgedeki egemenlik haklarını yok sayan adımlar atmaya başlamıştır. Nitekim GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki siyasi tezlerini her zaman destekleyen AB, bölgede etkili bir şekilde arama ve sondaj çalışmaları yürüten Türkiye'ye faaliyetlerini durdurması için yaptırım tehditlerinde bulunmaktadır.³² AB'nin Doğu Akdeniz'deki stratejik duruşu, Türkiye ve GKRY arasındaki gerilimin tırmanmasına ve bölgedeki çözümsüzlüğün devam etmesine sebep olmaktadır. AB'nin Doğu Akdeniz'deki politikasını "*gerçeklikten uzak, önyargılı ve çifte standartlı*" olarak değerlendiren Türkiye, sahada verdiği mücadeleyi artırarak uluslararası hukuktan doğan haklarını korumaktan vazgeçmeyeceğini göstermektedir.³³

Doğu Akdeniz bölgesinde ülke ve şirket düzeyinde pek çok uluslararası aktör bulunmaktadır. Bölgedeki aktörlerin çeşitliliği Doğu Akdeniz güvenliğini gün geçtikçe daha fazla tehdit eder duruma getirmiştir. AB bölgedeki siyasi gerilimi teşvik eden politikalar izlemeye devam ettiği sürece Doğu Akdeniz'deki mevcut anlaşmazlıkların ciddi krizlere yol açması kaçınılmaz hale gelecektir. Bu sebeple Doğu Akdeniz enerji paylaşım meselesinin tüm tarafları, çözüm ve uzlaşma yönünde güçlü bir irade ortaya koymalıdır.

³¹ European Commission, agb, s. 24-26.

³² "AB: Doğu Akdeniz Sondaj Çalışmaları Nedeniyle Türkiye'ye Yaptırımların Çerçevesi Belirlendi", *BBC News*, 11 Kasım 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50378376> (E.T.21.01.2020).

³³ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Yavuz Sondaj Gemimizin KKTC Ruhsat Sahalarındaki 3. Sondaj Faaliyetine İlişkin AB Tarafından Yapılan Açıklama Hakkındaki Soruya Cevabı*, SC-4, 19 Ocak 2020, http://www.mfa.gov.tr/sc_-4_-yavuz-sondaj-gemimizin-ucuncu-sondaj-faaliyetlerine-iliskin-sc.tr.mfa (E.T. 21.01.2020).

Türkiye Açısından Doğu Akdeniz Enerjisinin Önemi ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Mücadelesi

Türkiye 2000'li yıllardan günümüze yıllık ortalama %5,5'lik büyüme hızıyla OECD ülkeleri arasında enerji talebi en fazla artan ülke olmuştur.³⁴ Gelişmekte olan her ekonomide görüldüğü gibi Türkiye'nin de enerji talebi endüstrinin gelişimine ve nüfus artış hızına paralel olarak her geçen gün artmaktadır. Türkiye sınırları içinde 366 milyon varil petrol ve 3,8 milyar m³ doğalgaz rezervi bulunmaktadır. Enerji tüketim miktarı ile karşılaştırıldığında son derece yetersiz bir iç rezerve sahip olduğu görülen Türkiye'nin, enerjide dışa bağımlılık oranı %75,7'dir. Yeni keşifler yapılmadığı takdirde bu oranın kısa dönemde artacağı öngörülmektedir. Hali hazırda Türkiye petrolde %93,4 doğalgazda ise %99,2 oranında ithalata bağımlı bir ülkedir. İthalatın en çok yapıldığı ülkeler sırasıyla Rusya, İran, Irak ve Azerbaycan'dır.³⁵ AB ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'nin de enerji ithalatında çoğunlukla Rusya ve Orta Doğu ülkelerine bağımlı olduğu görülmektedir. Enerjide ithalat bağımlılığı hem Türkiye'nin enerji güvenliğini tehdit etmekte hem de ekonomi üzerinde ağır bir yük oluşturmaktadır. Türkiye enerjiyi ithal ettiği ülkeleri çeşitlendirerek ve yenilenebilir enerji kaynaklarının iç tüketim içindeki payını arttırarak enerji güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır.³⁶ Enerji ithalatını azaltmaya yönelik alınan bütün bu önlemlerin yanı sıra petrol ve doğalgaz arama çalışmalarına da hız kazandırılmıştır. Bu anlamda bugünkü iç tüketim oranıyla hesaplandığında Türkiye'nin 572 yıllık enerji ihtiyacını karşılayacağı öngörülen³⁷ Doğu Akdeniz'deki enerji rezervlerine Türkiye'nin kayıtsız kalması mümkün değildir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz bölgesinde kendi enerji rezervlerini bulması hem enerjide ithalat bağımlılığını azaltacak hem de enerji güvenliğini sağlayacaktır. Fakat bölgede enerji keşiflerinin yapıldığı ilk günden bugüne kadar devam etmekte olan hukuki ve politik tartışmalar, kıyıdaş ülkeler arasındaki ilişkileri içinden çıkılması zor bir hale getirmektedir. GKRY'nin Türkiye ve KKTC'nin egemenlik haklarını ihlal ederek bölgede tek taraflı olarak yürütmüş olduğu ruhsatlandırma ve sondaj çalışmaları, Türkiye açısından Doğu Akdeniz bölgesindeki en temel sorunu teşkil etmektedir.

Doğu Akdeniz bölgesinde enerji keşifleri yapıldıktan hemen sonra bölgeye kıyısı olan ülkeler kendilerine ait deniz yetki alanlarını ilan ve karşılıklı anlaşma yoluyla belirleyerek enerji kaynakları üzerinde hak iddiasında bulunmaya başlamışlardır. Fakat Doğu Akdeniz bölgesinde deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik tüm tarafların üzerinde uzlaştığı bir anlaşma henüz yapılmamıştır. Doğu Akdeniz bölgesi coğrafi yapısı gereği yarı kapalı deniz özelliğine sahiptir. Kıyıdaş ülkeler arasındaki deniz mesafesinin hiçbir yerde 400 mili geçmemesi, münhasır ekonomik bölgelerin (MEB) çakışmasına ve bölge ülkeleri arasındaki tansiyonun sürekli yükselmesine sebep olmaktadır. Bu noktada devletlerin ilk müracaat ettiği belge 1982 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'dir. BMDHS'nin 122. ve 123. maddelerine göre yarı kapalı denizlere kıyısı bulunan ülkeler, kendilerine ait hakları kullanmadan önce bölge ülkeleri ile iş birliği yapmak durumundadır.³⁸ Bu sebeple Türkiye, her ne kadar BMDHS'ne taraf olmasa da bölgede tek taraflı politikalar üretmekten kaçınan bir duruş

³⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa (E.T. 06.01.2020).

³⁵ Türkiye Petrolleri, *2018 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu*, Mayıs 2019, s. 36-37.

³⁶ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa (E.T. 06.01.2020).

³⁷ Atilla Sandıklı- Türkan Budak- Bekir Ünal, *Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye*, BİLGESAM Yayınları, Rapor No: 59, İstanbul 2013, s.40.

³⁸ Şule Anlar Güneş, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.56, S.2, Haziran 2007, s.19.

sergilemektedir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de iş birliğini teşvik eden politikalarının aksine GKRY ve Yunanistan, Türkiye ve KKTC'nin deniz yetki alanları üzerinde hak iddia ederek BMDHS'ne uygun olmayan faaliyetlerde bulunmaktadır.

Bölgedeki tansiyonun artmasına sebep olan ilk gelişme GKRY'nin 2 Nisan 2004 tarihinde bütün Kıbrıs adası adına MEB ilanında bulunmasıdır.³⁹ 2004 yılında AB'ne üye olmasının hemen ardından Doğu Akdeniz'deki politikalarına hız kazandıran GKRY, komşu ülkelerle MEB anlaşması imzalayarak bölgedeki sondaj faaliyetlerine "hukuki" bir zemin hazırlamıştır. Nitekim deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik şu ana kadar yapılmış olan beş MEB anlaşmasından üçü GKRY tarafından imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmalar 2003 yılında Mısır, 2007 yılında Lübnan ve 2010 yılında ise İsrail ile imzalanmıştır. GKRY, Lübnan ile imzaladığı anlaşmadan hemen sonra Kıbrıs adasının güneyinde MEB olarak ilan ettiği 51.000 km²'lik bir alanda 13 parselden oluşan enerji ruhsat sahası belirleyerek petrol ve doğalgaz arama çalışmalarına başlayacağını bildirmiştir. Sondaj çalışmalarının başladığı 2011 yılında Noble Enerji şirketi, GKRY'nin tek taraflı ilan ettiği MEB'si içinde yaklaşık 200 milyar metreküp kapasitesi bulunan yeni bir doğalgaz sahası keşfedildiğini açıklamıştır.⁴⁰ Rusya'nın 44,9 trilyon metreküp, İran'ın ise 29,6 trilyon metreküp ispatlanmış doğalgaz rezervi⁴¹ olduğu düşünüldüğünde keşfedilen doğalgaz miktarının küresel enerji piyasalarını tamamen değiştirecek bir boyutta olmadığını söylemek mümkündür. Fakat doğalgaz miktarı ne kadar olursa olsun Doğu Akdeniz bölgesinde yapılan her keşif, bölge ülkeleri arasındaki mevcut sorunların daha da derinleşmesine yol açmaktadır. BMDHS'nin ilgili 122. ve 123. maddelerine göre, GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki tek taraflı tasarrufu uluslararası hukuka uygun bir yaklaşım değildir. Bu sebeple GKRY'nin Doğu Akdeniz'de yürütmüş olduğu ruhsatlandırma ve sondaj çalışmaları, bölgede yaşanan sorunların temelini oluşturmaktadır. Rum yönetiminin üzerinde hak iddia ettiği bahse konu olan 13 ruhsat sahasının 1, 4, 5, 6 ve 7 numaralı parselleri Türkiye'nin MEB'si ile çakışmaktadır.⁴² Türkiye, GKRY'nin Kıbrıs adasının tamamını temsil eden bir otorite olmadığını, dolayısıyla tek başına MEB oluşturma ve ihale etme hakkının bulunmadığını belirtmekte ve Doğu Akdeniz'deki politikalarını bu anlayış çerçevesinde geliştirmektedir.⁴³ Türkiye, Kıbrıs adasının üç garantör ülkesinden biri olması sorumluluğuyla, GKRY'nin hukuki dayanağı olmayan politikalarına karşı çeşitli önlemler almaktadır. Türkiye pek çok platformda vurguladığı gibi Doğu Akdeniz bölgesindeki deniz yetki alanlarının "tüm tarafların meşru hak ve çıkarlarını gözeten, karşılıklı kabul edilebilir" bir uzlaşma çerçevesinde belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır.⁴⁴ Türkiye'nin uzlaşma çağrılarında rağmen GKRY 2011 yılında sondaj çalışmalarına başlayarak Türkiye ve KKTC ile bütün iş birliği kapılarını kapatmıştır. Sondaj çalışmalarının ardından 2011 yılında Kıbrıs adasının etrafında önemli miktarda doğalgaz rezervinin keşfedilmesi, ekonomik krizle mücadele eden GKRY'nde büyük bir heyecana yol açmıştır. Özellikle AB'ne üye ülkeler GKRY'nin, Kıbrıs'ın güneyini arama sahalarına ayırarak uluslararası şirketlere sondaj ruhsatı verme girişimini desteklemiştir. GKRY doğalgaz

³⁹ Cihat Yaycı, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", *Bilge Strateji*, C.4, S.6, Bahar 2012, s.7.

⁴⁰ Tagliapietra, agm, s.1.

⁴¹ Sandıklı- Budak- Ünal, age, s.11.

⁴² Serdar Örnek- Baransel Mızrak, "Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs'ın Enerji Kaynakları ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları", *Bilge Strateji*, C.8, S.15, Güz 2016, s.19.

⁴³ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *GKRY'nin Bazı Hidrokarbon Şirketleriyle Keşif ve Üretim Sözleşmeleri İmzalaması hk.*, No: 105, 6 Nisan 2017, http://www.mfa.gov.tr/no_-105_-gkry_nin-bazi--hidrokarbon-sirketleriyle-kesif-ve-uretim-sozlesmeleri-imzalamasi-hk_tr.mfa (E.T. 07.01.2020).

⁴⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Mısır-Yunanistan-GKRY Zirvesi Sonunda Yayımlanan Bildiri Hk.*, No: 292, 9 Ekim 2019, http://www.mfa.gov.tr/no_292_-misir-yunanistan-gkry-zirvesi-hk.tr.mfa (E.T. 13.01.2020).

satışından elde edeceği geliri ekonomik krizi atlamanın yolu olarak görmüş ve Kıbrıs adasının meşru yönetimi iddiasıyla uzlaşmaz politikalarını sürdürmeye devam etmiştir. Doğu Akdeniz’de yaşanan bu gelişmeler karşısında KKTC ve Türkiye “Kıbrıslı Türklerin meşru hak ve çıkarlarını korumak” adına 21 Eylül 2011 tarihinde “Akdeniz’de Kıta Sahaneliği Sınırlandırması Anlaşması”nı imzalamıştır.

İki ülke arasında MEB anlaşması imzalandıktan hemen sonra KKTC Bakanlar Kurulu, Kıbrıs adasının etrafında 7 parselden oluşan enerji ruhsat sahası belirleyerek, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)’na petrol ve doğalgaz arama çalışmaları için ruhsat vermiştir. TPAO, Doğu Akdeniz’deki ilk sismik arama çalışmalarına 2011 yılı sonu itibariyle başlamıştır. TPAO, anlaşmanın imzalandığı 2011 yılından günümüze kadar KKTC deniz yetki alanları içinde 16219 km’si 2B, 2485 km²’si 3B olmak üzere çok geniş bir alanda sismik veri toplama çalışması gerçekleştirmiştir.⁴⁵ TPAO’nun bölgede maliyeti ve risk faktörü yüksek olan çalışmalarına devam etmesi, Türkiye ve KKTC’nin bölgedeki meşru haklarından vazgeçmeyeceğini göstermektedir. Doğu Akdeniz’de sondaj çalışmaları devam ederken diplomasi kanalını da açık tutan Türkiye, bölge ülkelerini ortak bir paydada buluşturmak için barışçıl girişimlerde bulunmaya devam etmiştir. Fakat GKRY, KKTC ile siyasi eşitlik temelinde ortak hareket etmeyeceğini 2012, 2017 ve 2018 yıllarında tekrar lisans ihalelerine çıkarak göstermiştir. Türkiye, yarım asırdır sonuçsuz kalan Kıbrıs sorunun çözüm sürecine zarar vermemek adına Rum yönetiminin Doğu Akdeniz’deki oldu bitti stratejisine, diplomasi kanalı dışında bir tepki vermektan kaçınmıştır. Fakat GKRY’nin, Exxon Mobil (ABD), Noble Enerji (ABD), Eni (İtalya), Total (Fransa), KOGAS (Güney Kore) ve Delek (İsrail) gibi uluslararası enerji şirketlerine ruhsat vermeye devam etmesi, Türkiye’nin iyi niyetli diplomatik girişimlerinin sonuçsuz kalmasına yol açmıştır. 2004 yılından bu yana diplomatik girişimlerini Birleşmiş Milletler ve bölge ülkeleri nezdinde devam ettiren Türkiye, son zamanlarda bölgede askeri gücünü de görünür kılmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye, denizaltı gemileri, savaş gemileri ve uçaklarının iştirak ettiği sayısız tatbikatlar düzenleyerek Doğu Akdeniz enerji rekabetinde yadsınamayacak bir aktör olduğunu göstermektedir.⁴⁶ Bu anlamda GKRY tarafından ruhsatlandırılarak bölgede arama çalışmaları başlatan İtalya, Almanya, Fransa, İngiltere ve Malta bayraklı toplam 7 geminin faaliyetleri Türk donanması tarafından durdurulmuştur.⁴⁷ Aynı zamanda Türkiye adına Doğu Akdeniz bölgesinde çalışmalarına devam eden Barbaros Hayrettin Paşa, Fatih, Yavuz ve Oruç Reis isimli araştırma ve sondaj gemilerine T.C. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından kesintisiz bir şekilde koruma ve destek sağlanmaktadır.⁴⁸

Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanan her bir gelişme bölge ülkeleri arasındaki jeopolitik dengeleri etkilerken bu dengeler yeni ittifakların kurulmasıyla sonuçlanmaktadır. Örneğin Türkiye-İsrail arasındaki diplomatik ilişkilerin Davos Krizi ve Mavi Marmara olaylarının ardından kopma noktasına gelmesi İsrail’in Doğu Akdeniz’deki stratejisinin tamamen değişmesine yol açmıştır. Son yıllarda yapılan doğalgaz keşifleriyle birlikte enerji ekseninde şekillenen jeopolitik şartlar, İsrail’i, başta Yunanistan ve GKRY olmak üzere bölge ülkeleriyle ittifak kurmaya zorlamıştır. Nitekim İsrail’in Türkiye ile ilişkilerinin çıkmaza girdiği bir dönemde

⁴⁵ Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, Projeler, <http://www.tpao.gov.tr/?mod=projeler&contID=92> (E.T. 27.12.2019).

⁴⁶ Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Güncel Duyurular, Akdeniz Kalkanı Harekatı, Son Güncelleme 19 Kasım 2020, https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28 (E.T. 26.12.2020).

⁴⁷ “Donanma 7 Gemiye Durdurdu”, *Aksam*, 23 Ocak 2019, <https://www.aksam.com.tr/guncel/donanma-7-gemiye-durdurdu/haber-815933> (E.T. 08.01.2020).

⁴⁸ Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Güncel Duyurular, 23 Temmuz 2019, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1740&dil=1> (E.T. 08.01.2020).

GKRY ile MEB anlaşması imzalaması bu anlamda dikkate değer bir durumdur. Benzer şekilde Yunanistan'ın Girit, Rodos ve Meis adaları hattını temel alarak Türkiye ile deniz yetki alanlarını belirlemek istemesi, Mısır ve İsrail ile diplomatik ilişkilerini geliştirilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu anlamda Yunanistan'ın uluslararası hukuka uygun olmayan egemenlik iddialarını jeopolitik rakiplerinin desteğini alarak meşrulaştırma gayreti içinde olduğu söylemek mümkündür. İsrail, Yunanistan ve GKRY'nin birlikte oluşturdukları ekonomik ve güvenlik çemberine daha sonra önemli doğalgaz rezervlerine sahip olan Mısır'da katılmıştır. Nitekim Yunanistan, Mısır ve GKRY Doğu Akdeniz bölgesinde enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik ortak askeri tatbikatlar düzenlemektedir.⁴⁹ Bunun dışında 2013 yılından itibaren Yunanistan, GKRY ve İsrail hem enerji güvenliği alanında hem de savunma alanında Yüksek Düzeyli İş Birliği toplantıları gerçekleştirmektedir.⁵⁰ GKRY ve İsrail arasındaki diplomatik ilişki 2015 yılında iki ülkenin savunma alanında iş birliği yapacağını duyurmasıyla üst düzeye çıkmıştır.⁵¹ Söz konusu dört ülkenin ortak çıkarlar etrafında birleşmesinin perde arkasında pek çok ekonomik ve siyasal faktör bulunmaktadır. Bu sebeple Mısır, İsrail, Yunanistan ve GKRY arasındaki diplomatik ve ekonomik iş birliği hızla gelişmeye devam etmektedir. Söz konusu dört ülke Türkiye'yi, Antalya Körfezi açıklarında 41.000 km²'lik küçük bir alana hapsedme amacı gütmektedir.⁵² Bu bölgesel ittifaklar karşısında Türkiye, 27 Kasım 2019 tarihinde Libya ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik anlaşma imzalamıştır. Türkiye ve Libya bu anlaşmayı imzalayarak kendilerini enerji rekabetinin dışında bırakmak isteyen bölge ülkelerine, Doğu Akdeniz'deki gelişmelerin oldu bittiye getirilemeyeceğini göstermiştir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki batı sınırının hukuken tescil edildiği söz konusu anlaşma, Yunanistan'ın Girit, Rodos ve Meis adaları hattını temel alarak Libya ile MEB sınırı belirleme politikasını da suya düşürmüştür. Nitekim Yunanistan 2010 yılından itibaren Libya ile diplomatik temaslar kurarak Türkiye'nin deniz yetki alanlarının kısıtlanmasına yönelik girişimlerde bulunmaktaydı. Libya'nın Yunanistan ile imzalayacağı anlaşma sadece Türkiye'nin değil Libya'nın da deniz yetki alanlarında büyük kayba sebep olacaktı.⁵³ Libya, Yunanistan'ın siyasi tezi doğrultusunda hazırlanmış bir anlaşmayı kabul edip, deniz yetki alanlarında kayda değer bir kayıp yaşamaktansa Türkiye ile hukuka uygun ve adil bir şekilde deniz sınırlarını belirlemeyi tercih etmiştir. Bu sebeple Libya Mutabakatı, başta Yunanistan olmak üzere Türkiye karşıtı politikalar izleyen pek çok ülkenin tepkisine yol açmıştır. Türkiye-Libya mutabakatının ardından Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Alexandros Yennimatas, anlaşmanın uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirten açıklamalarda bulunmuş⁵⁴ ve ardından Libya'nın Atina büyükelçisi sınır dışı edilmiştir.⁵⁵ T.C. Dışişleri Bakanlığı

⁴⁹ "Greece-Egypt: Joint Medusa 7 Military Exercise Kicks off", *Ta Nea*, 24 Kasım 2018, <https://www.tanea.gr/2018/11/24/greece/ellada-aigyptos-ksekinise-i-koini-stratitiki-askisi-medousa-7/> (E.T. 08.01.2020).

⁵⁰ "Pompeo Attends Israel-Cyprus-Greece Energy, Geostrategic Summit", *Ta Nea*, 20 Şubat 2019, <https://www.tanea.gr/2019/03/20/english-edition/pompeo-attends-israel-cyprus-greece-energy-geostrategic-summit/>, (E.T. 15.01.2020).

⁵¹ KKTC Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı, *Netanyahu'nun Güney Kıbrıs'taki Temaslarından Güvenlik ve Savunmayla İlgili 5 Anlaşma Çıktı*, 30 Temmuz 2015, <https://mfa.gov.ct.tr/tr/netanyahunun-guney-kibristaki-temaslarindan-guvenlik-ve-savunmayla-ilgili-5-anlasma-cikti/> (E.T. 16.01.2020).

⁵² Cihat Yaycı, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C.7, S.14, 2011, s.17.

⁵³ Yaycı, agm, 2011, s.34.

⁵⁴ Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, *Response of the Spokesperson for the Ministry of Foreign Affairs, Alexandros Yennimatas, to a Journalist's Question on Reports of a Signing of a Memorandum of Understanding by Turkey and Libya Regarding Maritime Zones*, 28 November 2019, <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/response-of-the-spokesperson-for-the-ministry-of-foreign-affairs-alexandros-yennimatas-to-journalists-question-on-reports-of-signing-of-memorandum-of-understanding-by-turkey-and-libya-regarding-maritime-zones.html> (E.T. 07.01.2020).

Sözcüsü Hami Aksoy, Yunanistan'ın tepkilerine cevaben Libya ile yapılan anlaşmanın uluslararası hukuka uygun olarak imzalandığını belirten bir açıklama yayınlamıştır:

“...Esasen, tüm taraflar Doğu Akdeniz’de en uzun anakara kıyısına sahip ülke olan Türkiye’nin kıyı projeksiyonunun adalarla kesilmeyeceğinin, iki anakara arasındaki ortay hattın ters tarafında kalan adaların karasuları dışında deniz yetki alanı yaratamayacağı ve deniz yetki alanları hesaplaması yapılırken kıyıların uzunluklarının ve yönlerinin hesaba katıldığı farkındadır. Nitekim, Türkiye bu anlaşmayı imzalamadan önce tarafları hakkaniyet çerçevesinde bir uzlaşma için görüşmelere çağırmıştır ve halen de görüşmelere hazırdır. Ancak, Türkiye’nin uluslararası hukuka dayalı ve hakkaniyeti temel alan bu yaklaşımı karşısında görüşmelere başlamak yerine sadece tek taraflı adımlar atarak Türkiye’yi suçlamak tercihine gidilmiştir. Bu anlayışın altında örneğin Türkiye’nin anakarasının karşısında küçük bir ada olan Meis’e kendi yüzölçümünün 4 bin katı kadar deniz yetki alanı kazandırmaya çalışan maksimalist ve uzlaşmaz Yunan-Rum tezleri yatmaktadır. Bu anlayış, zamanında Mısır’a 40 bin kilometre kare alan kaybettirmiştir...”⁵⁶

Doğu Akdeniz'deki enerji rekabetini tekrar alevlendiren bu gelişmenin hemen ardından GKRY, Yunanistan ve İsrail East-Med boru hattı projesi için imza töreni gerçekleştirmiştir. East-Med projesiyle Doğu Akdeniz’de üretilecek doğalgazın Kıbrıs adası üzerinden Yunanistan’a oradan da diğer Avrupa ülkelerine ulaştırılması hedeflenmektedir. AB’nin ve Akdeniz’e komşu pek çok ülkenin de desteklediği bu proje bazı ciddi sorunları da beraberinde getirmektedir. İlk olarak proje güzergahının önemli bir bölümü Türkiye kıta sahanlığından geçmektedir. Dolayısıyla bölge ülkeleri Türkiye ile uzlaşma sağlamadan projenin hayata geçmesi mümkün değildir. Diğer taraftan bu projenin başarılı olabilmesi için, önemli bir kısmı su altından olmak üzere toplam 1900 km uzunluğunda bir boru hattı döşenmesi gerekmektedir. Boru hattı güzergahının uzunluğunun yanı sıra deniz tabanında ciddi jeolojik zorluklar bulunmaktadır.⁵⁷ Sonuç olarak yüksek maliyetler ve teknik zorluklar bu projenin hayata geçmesinin önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır.

Bölgede ispatlanmış petrol ve doğalgaz rezervleri Doğu Akdeniz’in derin sularında bulunduğu enerji kaynaklarının su yüzeyine çıkarılması yüksek teknolojinin kullanılmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu durum bölgeye yapılacak yatırım maliyetlerini yükselttiği için enerji kaynaklarının üretilip tüketici ülkelere ulaştırılması uzun yıllardır ertelenmektedir. Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarının ekonomik ve politik avantajlarından fayda sağlayabilmenin en temel yolu bölge ülkeleri arasında iş birliği kurulmasından geçmektedir. Türkiye, dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin yaklaşık %70’lik bir kısmının bulunduğu Kafkasya ve Orta Doğu bölgeleri ile enerji ihtiyacının toplam %53,6’sını ithal eden Avrupa ülkeleri arasında doğal bir köprü konumundadır. Türkiye’nin bu konumu enerji güvenliği kavramının sıklıkla tartışıldığı günümüzde dünya enerji piyasasına pek çok fırsat sunmaktadır. Türkiye enerji stratejisini belirlerken sahip olduğu bu jeostratejik konumunu göz önünde bulundurmakta ve enerjiyi arz

⁵⁵ “Turkey Seeks to Split Gas, Oil Deposits of Cyprus, Greece”, *Ta Nea*, 10 Aralık 2019, <https://www.tanea.gr/2019/12/10/english-edition/turkey-seeks-to-split-gas-oil-deposits-of-cyprus-greece/> (E.T. 08.01.2020).

⁵⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarına İlişkin Libya’yla İmzaladığımız Anlaşmayla İlgili Yunanistan’ın ve Mısır’ın Açıklamaları Hakkındaki Soruya Cevabı*, SC-73, 1 Aralık 2019, http://www.mfa.gov.tr/sc_-73_-yunanistan-ve-misir-aciklamalari-hk-sc.tr.mfa (E.T. 07.01.2020).

⁵⁷ SETA, 5 Soru: Akdeniz’de Enerji Denklemi, 25 Temmuz 2019, <https://www.setav.org/5-soru-akdenizde-enerji-oyunu/> (E.T. 20.01.2020).

ve talep eden ülkeleri birbirine bağlama hedefiyle çeşitli boru hatları projeleri geliştirmektedir.⁵⁸ Enerjide merkez ülke olma hedefiyle 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’nin gündeminde olan boru hattı projeleri, Avrupa ülkelerinin enerji güvenliğinin sağlanmasına katkı yapacağı açıktır. Bu sebeple Doğu Akdeniz gazının Türkiye’deki mevcut boru hatları üzerinden tüketici pazarlara nakledilmesi en ekonomik ve güvenli yol olarak görülmektedir. Fakat GKRY, Yunanistan ve İsrail, Türkiye’yi enerji denkleminin dışında bırakmak amacıyla East-Med boru hattı projesini gündeme getirmektedir. Yunan basınının, “Yunanistan’ın Türkiye üzerindeki diplomatik zaferi” olarak duyurduğu⁵⁹ East Med projesinin maliyeti yaklaşık 19,5 milyar dolardır. Doğalgazın Türkiye üzerinden Avrupa’ya nakledilmesi için yapılacak yatırımların toplam maliyeti ise 4,7 milyar dolardır.⁶⁰ Projeler arasındaki maliyet farkının görmezden gelinmesi ekonomik olmaktan ziyade politik bir tercihtir. Taraflar arasında yapılacak iş birliği, enerji kaynaklarının daha az maliyetle işletilmesine ve ihraç edilmesine olanak sağlayacaktır.

Sonuç

Enerji kaynakları, sosyal ve ekonomik hayatın vazgeçilmez bir unsurudur. Bu sebeple petrol ve doğalgaz gibi stratejik önemi bulunan kaynaklara sahip olmak dünya siyasetinin en temel gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. Enerji rezervlerini ve bu rezervlerin nakil güzergahını kontrol edebilmek, son bir yüzyıldır uluslararası diplomasinin yönünü belirlemektedir. Mevcut yer altı kaynaklarının coğrafi olarak asimetrik dağılımı, küresel güçlerin enerji güvenliğini tehdit edecek bir unsur olarak görülmektedir. Bu noktada enerji kaynaklarına ulaşmak ülkelerin en temel stratejilerinden biri durumuna gelmektedir. Nitekim enerji kaynakları bakımından dünyanın en zengin bölgesi olan Orta Doğu, son bir yüzyıldır küresel güçlerin mücadele alanı haline gelmiştir. Orta Doğu’da kesintisiz olarak devam eden savaşlar, enerji kaynaklarına sahip olma düşüncesinden bağımsız değildir. Yakın tarihte yaşanan Süveyş Krizi, Körfez Savaşları, Afganistan Savaşı, Irak Savaşı ve Arap Baharı gibi pek çok krizin temelinde enerji faktörü bulunmaktadır. Bugün aynı mücadele Doğu Akdeniz bölgesinde gerçekleşmektedir.

2000’li yılların başlarından itibaren Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen petrol ve doğalgaz rezervleri bölgeyi dünyanın en önemli enerji merkezlerinden birine dönüştürmüştür. Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynakları sadece küresel güçlerin değil, Türkiye’nin de enerji güvenliğini sağlayabilmesi açısından önemli bir alternatif sunmaktadır. Bölgedeki rekabet, başta GKRY ve Türkiye arasındakiler olmak üzere pek çok uluslararası diplomatik krize sebep olmuştur. Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanan her bir gelişme bölge ülkeleri arasındaki jeopolitik dengeleri etkilerken bu dengeler yeni ittifakların kurulmasıyla sonuçlanmaktadır. Nitekim son 10 yıldır İsrail, Yunanistan, GKRY ve Mısır izledikleri politikalarla Türkiye’yi Doğu Akdeniz

⁵⁸ Türkiye’nin enerjide merkez ülke olma hedefiyle hayata geçirdiği projeler ve bu amaç doğrultusunda yapılması planlanan boru hatları şunlardır: Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı (Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı), Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (BTC), Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı (BTE), Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Enterkonektörü (ITG), Batı Hattı (Rusya - Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı), Mavi Akım Boru Hattı, İran - Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı, Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP), TürkAkım Projesi. <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol-Boru-Hatlari> ; <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri> (E.T. 02.01.2020).

⁵⁹ “Intense Mobility for East Med: Greece’s Diplomatic Victory over Turkey”, *Ta Nea*, 22 Aralık 2019, <https://www.tanea.gr/2019/12/22/politics/entoni-kinitikitota-gia-ton-east-med-diplomatiki-niki-tis-elladas-enantitis-tourkias/> (E.T. 14.01.2020).

⁶⁰ Atilla Sandıklı, *Türkiye’nin Jeopolitiği: Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm*, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2015, s.42.

diplomasinin dışında bırakan bir cephe oluşturmuşlardır. 14 Ocak 2019 tarihinde Mısır'ın başkenti Kahire'de kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na Türkiye'nin davet edilmemesi bu durumun somut örneklerinden biridir.

GKRY'nin bölgedeki uzlaşmaz politikaları uzun yıllardır çözüme kavuşamayan Kıbrıs sorununu diplomatik olarak içinden çıkılması zor bir duruma getirmektedir. Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen enerji kaynaklarının hakkaniyet ilkesi gözetilerek paylaşılması, bölgenin kronik bir sorunu olan Kıbrıs meselesinin çözümüne de katkı sağlayacağı açıktır. Doğu Akdeniz enerjisinin verimli bir şekilde işletilebilmesi için bölge ülkeleri arasında ilk olarak güvenlik temelinde ilişkilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Taraflar arasında yapılacak iş birliği, enerji kaynaklarının daha az maliyetle işletilmesine ve ihraç edilmesine olanak sağlayacaktır. Dolayısıyla bölge ülkeleri arasında diyalog ve iş birliği imkanlarının gelişmesi, önümüzdeki yıllarda bölge barışının sağlanmasına da katkı sağlayacaktır. Türkiye'nin bundan sonraki süreçte Doğu Akdeniz'de geliştireceği strateji, enerji rekabetinin seyrini değiştireceğinden önem teşkil etmektedir. Doğu Akdeniz'de enerji rekabetinin dışında bırakılmak istenen tek ülke Türkiye değildir. Son yaşanan gelişmeler ışığında Lübnan'ın da jeopolitik rakiplerinin hedef tahtasında olduğu görülmektedir. Hali hazırda İsrail ile 9 kilometrelik bir alanda deniz sınırı anlaşmazlığı olan Lübnan'ın kıta sahanlığında yaklaşık 708 milyar metreküp doğalgaz bulunduğu iddia edilmektedir.⁶¹ Bu anlamda Türkiye'nin Lübnan ile yapacağı bölgesel iş birliği Doğu Akdeniz'de atılmış önemli bir adım olacaktır. Türkiye, Doğu Akdeniz'e komşu ülkeler arasında en uzun kıyı şeridine sahip olan ülkedir. Dolayısıyla Türkiye'yi enerji rekabetinin dışında bırakmaya çalışan politikalar, ekonomik ve hukuki yönden sürdürülebilir değildir.

Kaynakça

Kitap ve Makaleler

- Aksoy, Merve, "Dünyanın Enerji Görünümü", *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi Araştırma Raporu-25*, Ekim 2016, s. 1-26.
- Dagoumas, Athanasios- Floros Flouros, "Energy Policy Formulation in Israel Following its Recent Gas Discoveries", *International Journal of Energy Economics and Policy*, C.7, S.1, 2017, s.19-30.
- Durmuşoğlu, Sercan, "21. Yüzyılın Enerji Denklemi ve Türkiye", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.15, S.29, Bahar 2016, s.283-303.
- Ediger, Ş., Volkan- Balkan Devlen- Deniz Bingöl McDonald, "Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C.9 S.33, Bahar 2012, s.73-92.
- Emeklier, Bilgehan- Nihal Ergül, "Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler ve Petropolitik", *Bilge Strateji*, C.2, S.3, Güz 2010, s.59-86.
- Güneş, Şule Anlar, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.56, S.2, Haziran 2007, s.1-37.
- Karagöl, Tanas, Erdal- Seyithan Ahmet Ateş- Salihe Kaya- Mehmet Kızılkaya, *Türkiye'nin Enerjide Merkez Ülke Olma Arayışı*, SETA Yayınları, Ankara 2016.
- Kavaz, İsmail, "Küresel Piyasalar Kapsamında ABD'nin Son Dönem Enerji Politikaları", *Seta Perspektif*, S.185, Ocak 2018, s. 1-8.
- Mumford, Lewis, *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*, Çev., Gürol Koca-Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2007.

⁶¹ Sandıklı- Budak- Ünal, age, s.12.

- Örnek, Serdar- Baransel Mızrak, "Bir Güvenlik Sorunu Olarak Kıbrıs'ın Enerji Kaynakları ve Uluslararası Aktörlerin Politikaları", *Bilge Strateji*, C.8, S.15, Güz 2016, s. 13-32.
- Peker, Hasan Sencer-Hakan Arslanoğlu, "Sanayi 4.0'ın Enerji Güvenliğine Olası Etkileri", *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, C.20, S.2, Aralık 2018, s.121-133.
- Sandıklı, Atilla- Türkan Budak- Bekir Ünal, *Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye*, BİLGESAM Yayınları, Rapor No: 59, İstanbul 2013.
- Sandıklı, Atilla, *Türkiye'nin Jeopolitiği: Yumuşak Güç Savaşları ve Terörizm*, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2015.
- Sevim, Cenk, "Küresel Enerji Jeopolitiği ve Enerji Güvenliği" *Journal of Yaşar University*, C.7, S.26, 2012, s.4378-4391.
- Sevgi, Cezmi, "Jeopolitik ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye'nin Stratejik Konumu", *Ege Coğrafya Dergisi*, C.4, S.1, Ocak 1988, s.214-249.
- Shaffer, Brenda, "Energy Resources and Markets in Eastern Mediterranean Region", *The German Marshall Fund of the United States Policy Brief*, June 2012, s. 1-11.
- Tagliapietra, Simone, "Towards a New Eastern Mediterranean Energy Corridor?", *Review of Environment Energy and Economics*. 19 February 2013.
- Ural, Abdullah, "ABD'nin Enerji Hakimiyeti Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi", *Akademik Orta Doğu*, C.3, S.2, 2009, s.131-147.
- Yaycı, Cihat, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasında Libya'nın Rolü ve Etkisi", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C.7, S.14, 2011, s.17-41.
- Yaycı, Cihat, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", *Bilge Strateji*, C.4, S.6, Bahar 2012, s.1-70.

Resmî Açıklamalar ve Raporlar

- European Commission, *EU Energy in Figure Statistical Pocketbook*, September 2018, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/99fc30eb-c06d-11e8-9893-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-78277087> (E.T. 05.01.2020).
- Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, *Response of the Spokesperson for the Ministry of Foreign Affairs, Alexandros Yennimatas, to a Journalist's Question on Reports of a Signing of a Memorandum of Understanding by Turkey and Libya Regarding Maritime Zones*, 28 November 2019, <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/statements-speeches/response-of-the-spokesperson-for-the-ministry-of-foreign-affairs-alexandros-yennimatas-to-journalists-question-on-reports-of-signing-of-memorandum-of-understanding-by-turkey-and-libya-regarding-maritime-zones.html> (E.T. 07.01.2020).
- KKTC Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı, *Netanyahu'nun Güney Kıbrıs'taki Temaslarından Güvenlik ve Savunmayla İlgili 5 Anlaşma Çıktı*, 30 Temmuz 2015, <https://mfa.gov.ct.tr/tr/netanyahunun-guney-kibristaki-temaslarindan-guvenlik-ve-savunmayla-ilgili-5-anlasma-cikti/> (E.T. 16.01. 2020).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, *GKRY'nin Bazı Hidrokarbon Şirketleriyle Keşif ve Üretim Sözleşmeleri İmzalaması hk*, No: 105, 6 Nisan 2017, http://www.mfa.gov.tr/no_-105_-gkry_nin-bazi--hidrokarbon-sirketleriyle-kesif-ve-uretim-sozlesmeleri-imzalamasi-hk_tr.mfa (E.T. 07.01.2020).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarına İlişkin Libya'yla İmzaladığımız Anlaşmayla İlgili Yunanistan'ın ve Mısır'ın Açıklamaları Hakkındaki Soruya Cevabı*, SC-73, 1 Aralık 2019, http://www.mfa.gov.tr/sc_-73_-yunanistan-ve-misir-aciklamalari-hk-sc.tr.mfa (E.T. 07.01.2020).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Yavuz Sondaj Gemimizin KKTC Ruhsat Sahalarında 3. Sondaj Faaliyetine İlişkin AB Tarafından Yapılan Açıklama Hakkındaki Soruya*

Cevabı, SC-4, 19 Ocak 2020, http://www.mfa.gov.tr/sc_-4_-yavuz-sondaj-gemimizin-ucuncu-sondaj-faaliyetlerine-iliskin-sc.tr.mfa (E.T. 21.01.2020).

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü*, Yayın No: 15, 17 Mayıs 2017, https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fEnerji%20ve%20Tabii%20Kaynaklar%20G%c3%b6r%c3%bcn%c3%bcm%c3%bc%2fSayi_15.pdf (E.T. 06.01.2020).

Türkiye Petrolleri, *2018 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu*, Mayıs 2019, http://www.tpao.gov.tr/tp5/docs/rapor/sector_rapor_2018.pdf (E.T. 02.01.2020).

Çevrimiçi Gazeteler

“AB: Doğu Akdeniz Sondaj Çalışmaları Nedeniyle Türkiye'ye Yaptırımların Çerçevesi Belirlendi”, *BBC News*, 11 Kasım 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50378376> (E.T.21.01.2020).

Çopur, Hakan, “ABD Kongresinden Geçen Tahsisatlar Yasa Tasarısı, GKRY'ye Silah Ambargosunu Şartlı Olarak Kaldırıyor”, *Anadolu Ajansı*, 20 Aralık 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-kongresinden-gecen-tahsisatlar-yasa-tasarisi-gkryye-silah-ambargosunu-sartli-olarak-kaldiriyor/1679783> (E.T. 02.01.2020).

“Donanma 7 Gemiyi Durdurdu”, *Akşam*, 23 Ocak 2019, <https://www.aksam.com.tr/guncel/donanma-7-gemiyi-durdurdu/haber-815933> (E.T. 08.01.2020).

“Greece-Egypt: Joint Medusa 7 Military Exercise Kicks off”, *Ta Nea*, 24 Kasım 2018, <https://www.tanea.gr/2018/11/24/greece/ellada-aigyptos-ksekinise-i-koini-stratitotiki-askisi-medousa-7/> (E.T. 08.01.2020).

“Intense Mobility for East Med: Greece's Diplomatic Victory over Turkey”, *Ta Nea*, 22 Aralık 2019, <https://www.tanea.gr/2019/12/22/politics/entoni-kinitikotita-gia-ton-east-med-diplomatiki-niki-tis-elladas-enanti-tis-tourkias/> (E.T. 14.01.2020).

Misto, Mohamad- Levent Tok- Adham Kako, “ABD'den YPG/PKK Sahasına Bir Haftada 300 Tırılık Sevkiyat”, *Anadolu Ajansı*, 04 Ekim 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdden-ypg-pkk-sahasina-bir-haftada-300-tirlik-sevkiyat/1601970> (E.T. 02.01.2020).

“Pompeo Attends Israel-Cyprus-Greece Energy, Geostrategic Summit”, *Ta Nea*, 20 Şubat 2019, <https://www.tanea.gr/2019/03/20/english-edition/pompeo-attends-israel-cyprus-greece-energy-geostrategic-summit/> (E.T. 15.01.2020).

“Rusya ile Kıbrıs Rum Yönetimi Arasında Askeri İş Birliği”, *Anadolu Ajansı*, 25 Şubat 2015, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ile-kibris-rum-yonetimi-arasinda-askeri-is-birligi/71782> (E.T. 16.01.2020).

Tiryakioğlu, Muhsin Barış, “Doğu Akdeniz Enerji Denklemi-2”, *Anadolu Ajansı*, 10 Mayıs 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdeniz-enerji-denklemi-2/1475013> (E.T. 02.01.2020).

“Turkey Seeks to Split Gas, Oil Deposits of Cyprus, Greece”, *Ta Nea*, 10 Aralık 2019, <https://www.tanea.gr/2019/12/10/english-edition/turkey-seeks-to-split-gas-oil-deposits-of-cyprus-greece/> (E.T. 08.01.2020).

“Washington Yönetiminden Kıbrıs Açıklaması”, *CNN Türk*, 08 Haziran 2019, <https://www.cnnturk.com/dunya/washington-yonetiminden-garip-aciklama-abdnin-dogu-akdenizde-cikarlari-var-ama-turkiye-sondaj-yapmasin> (E.T. 02.01.2020).

Diğer İnternet Kaynakları

Eni Operations, Egypt- Zohr, https://www.eni.com/en_IT/operations/upstream/exploration-model/zohr-egypt.page (E.T. 11.12.2019).

Eni Operations, Our Work In Egypt, https://www.eni.com/enipedia/en_IT/international-presence/africa/enis-activities-in-egypt.page?lnkfrm=serp (E.T. 11.12.2019).

SETA, 5 Soru: Akdeniz’de Enerji Oyunu, <https://www.setav.org/5-soru-akdenizde-enerji-oyunu/> (E.T. 20.01.2020).

Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Güncel Duyurular, 23 Temmuz 2019, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1740&dil=1> (E.T. 08.01.2020).

Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Güncel Duyurular, https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28 (E.T. 08.01.2020).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye’nin Enerji Profili ve Stratejisi, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa (E.T. 06.01.2020).

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, Projeler, <http://www.tpao.gov.tr/?mod=projeler&contID=92> (E.T. 27.12.2019).

White House, Remarks by President Trump on the Administration’s National Security Strategy, 18 Aralık 2017, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-administrations-national-security-strategy/> (E.T. 01.01.2020).

